

مېژووی ئالا و بەیداخ

ناوی کتیب: مېژووی ئالا و بەیداخ

نووسەران: هانس رایشهارت و هاری د. شۆردیل

وەرگێرانی بۆ فارسی: بیهروووز بەیزایی

وەرگێرانی بۆ کوردی: سووسەن محەممەد میرخان

بەرۆاردکردن و پێداچوونەوهی: قەرەنی قادری

دیزاینی بەرگ و ناوہوہ: عەزیز عەبدولخالق

چاپخانە ی رۆژھەلات

مېژووی ئالا و بەیداخ

پیشەکی نووسەران

هەزاران سال بەر لە ئیستا، بەیداخ و ئالاکان لەگەڵ مېژوو، بەتایبەت لەگەڵ مېژووی جەنگەکانی مرقاھەتیدا پەيوەندییەکی نەچراویان ھەبوو، و لە ھەر پرووداویکی مېژووی گەورە کە لە رابردوودا پرووی داو، بەیداخ و ئالاکان بەردەوام بەرچاو بوونە. کاتیک کە سێزار سنووری گرمانیای بەزاند، لیژیونی ئەو، "ویکسیلیۆم" ی لە پیشەوہی خۆی بەرز کردبوو، کە شیوہی سەرەتایی ئالاکانی ئەمرۆ بوو.

شەرکەرە خاچیەکان بە دوای بەیداخیکا کە لە لایەن "پاپا" وە پیرۆز کرابوو، چوونە ناو ولاتی پیرۆزەوہ (قودس). ئەو کاتە ی کە ناپلیۆن لە جەنگ لەگەڵ پرووسیا، پرۆس، بریتانیا، سوید و نەمسا (یەکیٹی نوئ) یان یەکیٹی نەتەوہکان دا بوو، لە "لایپیگ" دا بەتەواوہتی تیک شکا. یەکیک لە گەورەترین دلەراوکیکانی ئەوہ بوو، کە چۆن بەیداخەکی خۆی بپاریزیت و بەسەلامەتی بۆ پارسی بگەرینیتەوہ.

لە سەردەمی ئاشتیشدا، پرووداوە گرنگەکان بەی بوونی بەیداخ و ئالاکان پروویان نەدەدا. ئالاکان لە پیشەوہی سولتان و شاکان بوون و لە کاتی رپۆرەسمی ناشتن و شاردنەوہی دەسەلاتداران و سەردارە مەزنەکان، تەرمیان بە ئالاکان دادەپۆشران. کاتیک کە لە شوینکی گۆی زەوی، ولات یان دوورگە یەکی نوئ دەدۆزرایەوہ، داگیرکەرەکان وەکوو یەکەمین و گرینگترین ھېما بۆ داگیرکردن و خاوەنداریتی، ئالای ولاتی خۆیان لەو شوینەدا بەرز دەکردەوہ. لە سەردەمی ئیستایشدا، کاتی کە کۆمەلە خەلکی توورە و نارازی دەیانەوئ بیزاری خۆیان بەرامبەر ولات، حزب یان ریکخراویک پیشان بەدن، بەیداخ و ئالاکانیان دەسووتین.

ئەم کتیبە لە کۆمەلێک "بۆچی" و "چۆن" ی مېژووی بەیداخ و ئالاکان دەکوئیتەوہ. بە رینگە ی ئەم کتیبەوہ

خوینەری گەنج تى دەگات، كە چۆن ئالا نەتەوھىيەكان، لە پرووى شەكل و پەنگەو، كارتىكەرىي مىژووى
ولتەكانيان لەسەر بوو. لە لايەكى ترەو، ئەوان چۆن كارتىكەرىيان لەسەر پەوتى رووداوەكان بوو، يان
بە واتايەكى تر، مىژوويان دروست كردوو.

پيشەكى وەرگير

گرنگى ئەم كتيبە لەوهدايە، كە نووسەران چوونەتە ناو ناخى مىژوووە و ھەوليان داو، كە بە بەلگەو
ولامى ھەندىك پرسىار سەبارەت بە سەرھەلدانى بەيداخ و ئالاكان بدۆزنەو. گرنگىيەكى ترى كتيبەكە باسى
پىكھاتەي ئالا، پەنگ و قەبارەيان دەكات، ھەرەھا ئالا و بەيداخيان لە پەوتى مىژوودا داوئەتە بەر باس، كە
چۆن پىك ھاتوون و بە ھوى رووداوە سياسى و مىژووييەكانەو ئالوگۆريان بەسەردا ھاتوو.

ئالاكان ھەر لە سەرھەتادا فورم و پىكھاتەي چەقەستوويان نەبوو، بەلكو خيرا دۆخى سياسى و جوگرافى
كاريان تيدا كردوو و فورمىكى تريان بەخووە گرتوو.

ئەم كتيبە زانبارى باش سەبارەت بە ئالا و ئالاناسى دەداتە خوینەر. كتيبى "مىژووى ئالا و بەيداخ"
دەتوانيت بۆ قوتابخانەكانى ھەرىمى كوردستان گەليك بەسوود بىت، تەنانەت بۆ ئەوانەيش كە بە دواى
زانبارى گشتيشدا دەگەرین. لەبەر گرنگى كتيبەكە كە پەيوەندى بە ئالاي ولتانەو ھەيە، پريارم دا
"پىناسەي ئالاي نەتەوھىيى كوردستان" يش بخەمە ناو كتيبەكەو.

سووسەن محەمەد ميرخان

پيرست

پيشەكى نووسەران 8

پيشەكى وەرگير 9

چۆن بەيداخ و ئالاكان ھاتوونەتە دى؟ 11

بۆچى بەيداخيان بەكار دەھينا؟ 11

پيشەنگى ئالا و بەيداخەكان چى بوو؟ 12

ويكسيلوم چيە؟ 14

بەيداخ وەكوو ئالاي سەربازى، چۆن گەيشتە ئەورووپا؟ 15

جياوازى نيوان بەيداخ و ئالا لە چيداىە؟ 17

چ جورە ئالا، بوونيان ھەيە؟ 19

كەي و چۆن ئالاكان ھەلدەدرين؟ 21

21 گرنگترین ئالای پەيوەندىکردن لە كەشتىيەكاندا

22 ئەلمانىا: پىنج ئالا لە سەد سالددا

23 ئالای ئەلمانىا لە چ رەنگىك پىك ھاتوو؟

24 يەكەمىن جار چ كاتىك رەنگەكانى رەش، سوور و زىپىن لە ئالای ئەلمانىادا لەدايك بوون؟

26 يەكەمىن ئالای نەتەوھىيى ئەلمانىا چى بوو؟

28 كەى ئەلمانىا دوو ئالای نەتەوھىيى ھەبوو؟

31 برىتانىاي گەورە: لە سى ئالا يەكىك دروست بكە

31 كام ئالا لەگەل ئالای نەتەوھىيى برىتانىادا يەكيان گرتەو؟

32 خاچى ئەندرياس چ پروداويكمان بەبىر دىنئىتەو؟

34 خاچى پاترىك چۆن چووھ ناو ئالای نەتەوھىيى برىتانىاوه؟

36 دانمارك: خاچىك لە ئاسمانەوھ كەوتە خوار

36 ئالای دانمارك «دانبرووك» لەسەر بنەماى چ ئەفسانەيەكەوھ ھاتۆتە كايەوھ؟

..... ناوى «دانبرووك» لە كوئوھ ھاتوو؟

37

بۆچى سى تاجى ئالدى دانبرووك ھەلگىران؟

38

40 فەرەنسا: رىگايەكى درىژ بۇ «ترىكۆلۆرى»

41 بۆچى ئالای فەرەنسا بە «ترىكۆلۆرى» ناودىر كراوھ؟

40 يەكەمىن ئالای نەتەوھىيى فەرەنسا چۆن بووھ؟

44 سويسرا: جووتياران لە بەرامبەر شەركەرانددا

44 بەداخى شویتسەكان بە چ شىوھىەك بوو؟

46 بۆچى سەربازە بەكرىگىراوھ سويسرىيەكان لە ھەموو جىگەيەكددا لايەنگريان ھەبوو؟

48 ويلايەتە يەكگرتووەكانى ئەمريكا: بۇ ھەر ويلايەتىك، ئەستىرەيەك

48 جەنگى سەربەخۇيى لە كۆيۈە دەستى پى كىرد؟

49 بۇچى شۇرۇشگىرەكان ئالاي كۆمپانىيەكى بازارگانىيان بۇ خۇيان ھەلىژارد؟

ئالدى ئەسسىتېرەدار چۈن پىك ھات؟
51

52 بۇچى برىتانييەكان يەككە لە دوورگە ھۆلەندىيەكانى كارائىبيان داگىر كىرد؟

54 كەنەدا: سەد سال پىكدادان لەسەر ئالا

54 بۇچى لە كەنەدا لەسەر ئالا پىكدادان رووى دا؟

55 بۇچى ژمارەيەكى زور لە كەنەدىيەكان ئالايەكى نوبيان دەويست؟

56 رەنگەكانى ئالاي كەنەدا چ مانايەكيان ھەيە؟

58 مەكزىك: خواوہندىك رىگەيەكى پيشان دا

58 چۈن نازتەكەكان شوينى پايتەختى خۇيان دۆزىيەوہ؟

بۇچى كىكتۇس و ھەلىقە دەغە كىران؟
59

59 بۇچى ماكسىمىليانى نەمساوى، بوو بە ئىمپراتورى مەكزىك؟

63 توركيا: خەونىك ھەرەشەى لە ئەوروپا دەكرد

63 كەوانەى مانگى ئالاي توركيا چ مانايەكى ھەيە؟

65 پىناسەى ئالاي نەتەوہيى كوردستان

65 رەنگەكان

66 دروشمى نەتەوہيى:

67 چۈنيەتى پىكھاتەى رەنگەكان:

68 ولاتە سەربەخۇكانى جىهان

يا _____ ئاس

ئەفرىقە

73

ئەمىرىكە

77

ئەوروپا

80

84 ھېما و ئالاكانى كۆمىرى ئەلمانىيە فېدېرال و ويلايەتەكانى

ئوسترالىيا و زەرىكان (ئوقيانوسىيە)

85